

ЗАСТОСУВАННЯ ФРАКТАЛЬНИХ СИСТЕМ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Олександр ЛАБЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті розглядається проблема використання фрактальних систем у методиці навчання англійській мові студентів немовних факультетів.

Ключові слова: фрактал, фрактальні системи, вища освіта.

The paper deals with the problem of usage of fractional system in English Language Teaching Methodology of students of nonlinguistic department.

Key words: fractal, fractional system, higher education.

Постановка проблеми. Для успішного виконання завдань, що стоять перед сьогодишньою вищою школою в аспекті модернізації вивчення іноземних мов, важливо досягти ситуації, коли викладач і студенти стануть повноправними суб'єктами навчально-виховного процесу, а основою навчання буде рівноправний діалог між тими, хто навчає, і тими, хто навчається.

Досягнути цього можливо тоді, коли процес навчання іноземним мовам буде не тільки логічним, змістовним, цікавим, але й набуде певних ознак майже філософського поняття **Шляху системи**, тобто коли в процесі навчальної діяльності буде проглядатися певний заданий досить жорсткий *алгоритм інформаційних змін* стану системи навчання іноземним мовам. При цьому, *цілісність системи* буде: по-перше, зрозуміла суб'єктам педагогічного процесу; по-друге, сама *функціональність* задаватиметься не тільки метою, завданнями вивчення іноземної мови, але й буде виражатись підсистемою демократичних взаємостосунків в середині системи. А це, в свою чергу, дасть можливість *моделювати* інтелектуальний, усвідомлений ритм вивчення іноземної мови.

На нашу думку, саме **фрактальні системи** могли б стати основою чи своєрідним фундаментом або, як кажуть філософи у широкому розумінні, *шляхом* сучасного демократичного вивчення іноземних мов студентами немовних факультетів.

На жаль, сучасна педагогічна [4] та методико-лінгвістична [5,6] наука не приділяє цьому артефакту належного значення.

З огляду на сказане, *метою пропонованої статті* є висвітлення імовірних шляхів застосування фрактальних систем у процесі навчання студентів англійській мові на немовних факультетах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В першу чергу нам, очевидно, потрібно більш детально зупинитися на таких базових поняттях у даному дослідженні як «фрактал» і «фрактальна система». Тим більше, що кожне із них є поки що для багатьох вчених-лінгвістів ще досить новим поняттям.

Отже, дещо нагадаємо про етимологію походження поняття «фрактал». Як відомо, наука про фрактали сформувалась в окрему наукову галузь спочатку у товщі наукових досліджень з математики на початку 70-х років ХХ століття, а остаточно проявилась в 1977 році у відомій книзі Б. Мандельброта «Фрактальна геометрія природи» (Mandelbrot B.V. «The fractal geometry of nature»). До речі, у цій книзі автор подає велику кількість малюнків із фрактальними системами, які наводяться як певні докази існування фрактальних об'єктів в природному середовищі.

Сам термін «фрактал» походить від латинського слова *fractus* (зламаний, розбитий), від якого, очевидно, походять і загальновідомі англійські терміни *fraction, fractional* – дріб, дробити. З математичного погляду фрактал – це, перш за все, множинність із дрібною розмірністю. Або, по іншому, фрактал – це геометрична структура, частини фрагментів якої в певній мірі подібні самій структурі.

Проте, слід, очевидно, відразу ж зауважити, що для лінгвістичної науки *лінійні* (математичні, геометричні) **фрактали** не зовсім, на нашу думку, підходять для використання у методиці навчання англійської мови внаслідок нелінійності самого людського спілкування, яке характеризується, як відомо, великим ступенем непередбачуваності, а то й хаотичності, навіть якщо є наперед задана тема спілкування. В свою чергу, лінійні фрактали – це фрактали, які визначаються *лінійними функціями*, тобто рівняннями першого порядку. При цьому *самоподібність* вони проявляють у звичайному простому «прямолінійному» вигляді: будь-яка частина фракталу є точна копія цілого.

В той же час, *нелінійні фрактали*, це вже такі, які визначаються *нелінійними функціями*, тобто де рівняння ступенів вище першого порядку. Відповідно більш різноманітною є і самоподібність нелінійних фракталів: у них частина фракталу це вже не точна, а лише схожа хоч і деформована (видозмінена) копія цілого.

Таким чином, якщо дещо підсумувати, то в загальному розумінні «фрактал – це закономірна зміна стану системи, яка повторюється в принципі, але не співпадає в деталях. Фрактал означає подібність або «само подібність» у всьому». [8:3] Або, за визначенням

відомого американського вченого Джефа Проузіса : «Фрактал – це об’єкт, який володіє безкінечною складністю, що дозволяє зблизька роздивитись не менше деталей, ніж здалеку»[3]. В природі це, наприклад, берегова лінія, листя на деревах, сніжинки тощо, які ніби однакові між собою, але в той же час істотно відрізняються тим же візерунком один від одного.

Далі, зрозуміло, розглянемо визначення «фрактальні системи». Але перед цим нагадаємо, що розуміється в сучасній науці під поняттям «система». Система – це « порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв’язком частин чого-небудь» [2:1320].

З огляду на сказане, під фрактальною системою можна розуміти певну логічну будову фракталу. Або, іншими словами, принцип, який закладено в його основу.

Таким чином, *фрактальна система* – це проявлений принцип із множинністю послідовних якостей (станів), що знаходяться по відношенню один до одного в певних закономірностях і зв’язках [7:3-4].

Звідси випливає і розуміння того, що фрактальні системи не мають стаціонарних значень чи стаціонарних станів і повинні розглядатися на Шляху їх змін.

До речі, характерним є і той факт, що історично так склалася наукова думка у багатьох вчених, в тому числі й філологів, що фрактальні системи можуть бути лише в математиці, геометрії, алгебрі тощо (наприклад, «сніжинка» Хельги фон Коха, «трикутник» чи «решето» Серпинського, «пил» Кантора і т.п.). В той же час як у лінгвістиці цей артефакт вважався відсутнім. Проте, при більш уважному погляді, навіть взявши для аналізу декілька прикладів, ми можемо переконатись, що це зовсім не так. Згадаймо хоча б для початку загальнолюдську тисячолітню мрію про написання енциклопедичної Книги книг, де були б відповіді на всі питання. Ця Книга мала б складатися із багатьох книг, де описується те чи інше явище духовного чи матеріального світу в якому живе Людина. Якщо це ще не фрактал, то вже, як мінімум, перша до нього ітерація.

До речі, з огляду на сказане, ми можемо виділити і характерні риси *лінгвістичного фракталу*:

1. Він несе у змісті закінчену або повторювану із змінами (ітераціями) думку.
2. Частина його певним чином подібна цілому (при цьому відбувається певна ритмічна зміна послідовностей, виражених через фрактальні ітерації.
3. Сприйняття лінгвістичного фракталу відбувається послідовно, відповідно до певних наявних у ньому рівнів чи видозмін.
4. Лінгвістичний фрактал має певну лінійну структуру, оскільки повинен читатись від початку до кінця .

Самими відомими фрактальними системами в літературі є такі тексти, які складаються із певної кількості дублюючих елементів, де повторюваною частиною є «хвіст» твору: той же текст із будь-якою кількістю викинутих чи добавлених слів чи куплетів. Тобто, одиниця тексту – фраза, строфа, речення, а то й ціла розповідь починається , розвивається і закінчується повертаючись в початковий стан. Як правило, існує і певне місце переходу до наступної одиниці тексту, який десь повторює початкову.

Серед таких безкінечних творів у вигляді лінгвістичного фракталу можна навести приклади віршів для дітей, народних пісень тощо, які існують як у словянських, так і в інших, в тому числі, й англомовних народів.

Наприклад: Вот море,
                       А на море суша,
                       А на суше пальма,
                       А на пальме клоп сидит
                       И видит море,
                       А на море суша ... [1: 4]

Або ж візьмемо інший відомий приклад віршів для дітей Р.Сефа «Нескінченні вірші»:

«Кто вечно хнычет и сучает –
 Тот ничего не замечает,
 Кто ничего не замечает –

Тот ничего не изучает,
Кто ничего не изучает,
Тот вечно хнычет и скучает.
Если скучно стало – почитай сначала [1:5].

До речі, якби ми подали ці вірші у вигляді фрактального малюнку, то їх можна було б відобразити у вигляді філософської «змії, яка кусає власний хвіст».

У свою чергу, в англійській мові ми, як уже зазначалось вище, ми теж можемо зустрічатись із лінгвістичними фракталами в літературі. До таких творів належать, наприклад, пісенька про десять зелених бутилок («Ten green bottles hanging on the wall...»), в якій куплети відрізняються між собою лише числом бутилок, які висять на стіні: в кожному наступному – на одну менше, ніж в попередньому. Подібна до цієї і пісенька про п'ять сосисок

(«Five fat sausages sizzling in a pan ...»), які поступово, зрозуміло, зникали із сковорідки. Або ж загальновідома мабуть чи не у всіх мовах та на всіх континентах пісенька про десять негрят («Ten little nigger boys went out to dine...»), де фрактальні відмінності між куплетами пісеньки виражаються вже більше на рівні подій. [1: 7]

ВИКОРИСТАННЯ (НЕЛІНІЙНИХ) ЛІНГВІСТИЧНИХ ФРАКТАЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Хочемо ще раз наголосити на тому, що кардинальні політичні й економічні зміни в житті країни досить сильно вплинули і на вищу школу, її мету, завдання і зміст навчання. Це у великій мірі стосується також і вивчення іноземних мов, особливо англійської, яка стала, стала, по-суті, світовою технічною мовою. Звідси, в умовах збільшення процесів відкритості країни, її шляху до Євросоюзу, визначальними стали й переміни до вимог, які ставляться перед кваліфікованими спеціалістами в аспекті володіння ними англійською мовою, як мовою міжнародного спілкування.

Раніше головне завдання викладача англійської мови на немовних факультетах полягало в тому, щоб навчити студента читати тексти в аспекті його майбутньої спеціальності з словарем. Звідси впливало, що основна увага викладача приділялась розвитку у студента навичок та умінь читання, перекладу. В той же час, навчання говоріння, як правило, обмежувались навичками реферування тексту. При цьому розширення словарного запасу студента йшло більше за рахунок пасивного вокабуляру.

Таким чином, навичкам невідготовленого монологічного і діалогічного мовлення, навичкам аудіювання увага приділялась незначна, а то й взагалі не приділялась.

В той же час, в сучасних умовах інтенсифікації соціально-економічного та культурного обміну інформацією між Україною та Європейським Союзом, завдання, які стоять перед викладачем англійської мови на немовних факультетах значно ускладнились: потрібно не тільки навчити студентів володіти професійно орієнтованою лексикою у плані читання текстів, їх перекладу та реферування, але й навчити їх вмінно спілкуватися в англійськомовному середовищі, а в перспективі й працювати у такому ж іншомовному оточенні за кордоном.

Тобто, іншими словами, сьогодні завдання перед викладачем стало вже двоєдиним: навчити студента спілкуватися англійською мовою на побутовому рівні та на професійному. Це дійсно складне завдання. Допомогти його вирішити могло б, на нашу думку, широке системне застосування у процесі вивчення англійської мови на немовних факультетах *нелінійних лінгвістичних фрактальних систем*.

До речі, у нашому розумінні *нелінійна лінгвістична фрактальна система* – це впорядкована навчальною метою сукупність лінгвістичних фракталів, де само подібність забезпечується певною сталою одиницею тексту (словом, фразою, строфою, реченням), а нелінійність наявністю певних змін (ітерацій) у змісті фракталів.

Іншими словами, нелінійна лінгвістична фрактальна система спрямована на досягнення студентами навчальних завдань і складається із багатьох лінгвістичних фракталів, які, у свою чергу, мають у своєму змісті варіативну та інваріантну складові. При цьому варіативна частина фракталів або фрактальних систем характеризується нелінійністю, оскільки кожен фрактал або фрактальна система не є точною, а є видозміненою в чомусь (букві, слові, фразі, строфі, реченні) копією подібної (попередньої) системи чи фрактала.

До речі, симптоматичним є, на нашу думку, і той факт, що нелінійні лінгвістичні фрактальні системи ми можемо застосовувати в методиці викладання англійської мови на немовних факультетах, практично, у всіх розділах та напрямках роботи з граматичним, лексичним чи фонетичним матеріалом. Для підтвердження даної думки наведемо декілька прикладів.

ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

(із застосуванням нелінійних лінгвістичних фрактальних систем).

Як відомо, у вищі навчальні заклади студенти вже приходять досить ознайомленими із звуками англійської мови, але оскільки це студенти немовних факультетів, то вони ще досить серйозно потребують вправ на безпосереднє вправляння у вимові тих чи інших англійських звуків для того, щоб добитись автоматизації правильної вимови.

З цією метою використовуються: а) вправи на рецепцію та б) вправи на репродукцію / продукцію. Вони тісно пов'язані між собою і націлені на формування як слухових (фонематичний слух), так і вимовних (або артикуляційних) навичок.

З цією метою можна запропонувати студентам, наприклад, вправи на диференціацію звуків із застосуванням нелінійних фрактальних систем у вигляді скоромовок, щоб тренувати вимову.

1. Swan swam over the sea –
Swim, swan, swim
Swan, swam back again
Well swum, swan.
2. He has a hat.
He has a huge hat
He has a huge hat in his hand.
3. You can have:
Fried fresh fish,
Fish fried fresh,
Fresh fried fish,
Fresh fish fried
Or fish fresh fried. [5:155-156].

Нелінійні фрактальні лінгвістичні системи можуть застосовуватись також, наприклад, під час вивчення студентами немовних факультетів і теми «Нульовий артикль». При цьому студентам пояснюють, що артикль a/an, або the не вживаються у таких сталих словосполученнях :

- All alone – у повній самоті;
- All ever – усюди, скрізь;
- All around – кругом, з усіх боків;
- All along – весь час;
- All at once – відразу, раптом;
- All the more so – тим більше;
- All the same – однаково, байдуже;
- All but – майже, трохи не;
- All in all – повністю, у цілому та ін.

Крім того, щоб збільшити досить небагатий словниковий запас студентів немовних факультетів, можна запропонувати для системного вивчення на кожному занятті певні фразові єдності у вигляді нелінійних фрактальних систем. Для прикладу візьмемо «Phrasal verb to get» і дамо студентам завдання : скласти із даними фразовими словосполученнями речення.

- To get ready – бути готовим.
- To get together – зібратися разом.
- To get angry with – розсердитись на когось.

To get married – женитися, вийти заміж.

To get into (a car) – сісти в автомобіль.

To get up – вставати, підніматися.

To get to – добиратися куди-небудь.

To get home – добиратися до дому.

Таким чином, навіть ті декілька наведених нами прикладів застосування (нелінійних лінгвістичних) фрактальних систем під час навчання англійській мові студентів немовних факультетів засвідчили: по-перше, наявність фракталів та фрактальних систем в англійській мові та літературі; по-друге, продемонстрували можливість, а скоріше необхідність їх застосування для навчання студентів немовних факультетів. І це не тільки для того, щоб зацікавити студентів, по-новому дати їм певний матеріал, систематизувати знання з якоїсь конкретної теми. Навпаки, на нашу думку, завдання, яке стоїть перед сучасною вітчизняною лінгвістично-методичною наукою є набагато серйознішим, глобальнішим – змінити стару (радянсько-адміністративну) методологічну базу навчання іноземним мовам на нову, демократичну, яка відповідала б найвищим світовим стандартам і забезпечувала, таким чином, високу якість освітніх досягнень у галузі вивчення іноземних мов в Україні.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бонч-Осмоловская Т. Фракталы в литературе. – Режим доступу: [http // textonly.ru/](http://textonly.ru/)
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. Ред.. В.Т.Бусел.- К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Генералов В. Формула творения жизни // На грани невозможного.- 2002.- № 15.- С.14.
4. Освітні технології: Навч.-метод.посіб./ О.М.Пехота та ін.. За заг. Ред. О.М. Пехоти.- К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
5. Плигин А., Максименко И. Now Let's Play English. Личностно-ориентированное обучение английскому языку – СПб.: Прайм – ЕВРОЗНАК, 2005.- 272.
6. Практикум з методики викладання англійської мови у середніх навчальних закладах: Посібник. Вид.2-е, доп.і перероб./ Кол.авторів під керів. С.Ю. Ніколасвої.- К.: Ленвіт, 2004.- 360 с.
7. Федоров А. Фрактальные системы. Введение в теорию. – Режим доступу: [http:// asuper.nm.ru/](http://asuper.nm.ru/)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександр Лабенко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика вивчення англійської мови, екологічна освіта.